СТАТЕНЕ ВОНОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАСТУПНОСТІ СИСТЕМ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

SEXUAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH THE PRISM OF THE CONTINUITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION SYSTEMS

Стаття присвячена теоретико-практичному висвітленню проблеми статеного виховання дітей дошкільного віку. Автори на основі аналізу вітчизняних досліджень визначають причини підвищення інтересу до означеної проблеми (прискорений розвиток дітей; нівелювання більшістю неповнолітніх моральних цінностей; сексуальність підлітків та пов'язані з нею проблеми тощо), пропонують різні погляди на мету та зміст статеного виховання (тривалий і багатогранний процес; формування у підростаючого покоління гігієни, етики та культури статевих відносин; цілеспрямований, систематичний розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі, вміння керувати власними почуттями та вчинками тощо).

У статті ґрунтовно охарактеризовані загальні завдання статеного виховання: формування зрілої гармонійної особистості; формування у підлітків обох статей основних навичок спілкування та взаєморозуміння; забезпечення підлітків необхідною грамотною інформацією, яка допоможе їм адаптуватися до змін у період статеного дозрівання; профілактика психосоціальної дезадаптації, закладання основ адекватної статевої соціалізації підлітків тощо.

Авторами виокремлено педагогічні завдання, що стосуються дітей дошкільного віку: прищеплення почуття відповідальності у взаєминах між представниками двох статей за кожний вчинок; соціалізація дитини та необхідність налагодження роботи ЗДО щодо її статеного виховання вже в дошкільному віці; виховання в дітях розуміння і усвідомлення різниці між статями; формування усвідомлення та розуміння рівноправності батька і матері в родині тощо.

Авторами виокремлено методи та засоби статеного виховання дітей дошкільного віку, зокрема: спеціальні заняття за окремими темами, різні ситуації з життя, приклади з художньої літератури тощо. Обґрунтовано умови ефективності статеного виховання дітей дошкільного віку з позиції діяльнісного підходу.

Ключові слова: статене виховання, статена освіта, заклад дошкільної освіти, діти дошкільного віку, діяльнісний підхід.

The article is devoted to theoretical and practical elucidation of the sexual education problems of preschool children. Based on the analysis of domestic research, The authors identify the reasons for increasing interest in this problem (accelerated development of children; leveling of moral values by most minors; sexuality of adolescents and related problems, etc.). It is based on the analysis of domestic research and offer different views on the purpose and content of sex education (long and multifaceted process formation of hygiene, ethics and culture of sexual relations in the younger generation; purposeful, systematic development of children's culture of emotional relations between the sexes, will, ability to control their own feelings and actions, etc.).

The article thoroughly characterizes the general tasks of sex education: the formation of a mature harmonious personality; formation of basic skills of communication and mutual understanding in adolescents of both sexes; providing adolescents with the necessary competent information to help them adapt to changes during puberty; prevention of psychosocial maladaptation, laying the foundations of adequate sexual socialization of adolescents, etc.

The authors single out pedagogical tasks related to preschool children: instilling a sense of responsibility in the relationship between the representatives of the two sexes for each act; socialization of the child and the need to establish the work of the child in relation to its sexual education at preschool age; educating children to understand and realize the difference between the sexes; formation of awareness and understanding of equality of father and mother in the family, etc.

The authors single out the methods and means of sexual education of preschool children, in particular: special lectures on certain topics, various life situations, examples from fiction, etc. The conditions for the effectiveness of sexual education of preschool children from the standpoint of the activity approach are substantiated.

Key words: sex upbringing, sex education, preschool education institution, preschool children, activity approach.

УДК 372.3+613.954-055.1/3

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.33>

Нежура Т.В.,

асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

Собчук А.А.,

аспірант, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На тлі найбільш актуальних суспільних змін сьогодення (економічних, політичних, соціальних, медичних та освітніх) особливу увагу привертає саме освітній компонент, адже він дає змогу розвинути необхідні життєві компетентності, здобути основні навички для продовження навчання і застосування здобутих знань для праці. В Україні, як і в більшості пострадянських держав, залишається невирішеною проблема статеного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Статеному вихованню належної уваги не приділяється ні в сім'ях, ні в закладах освіти, внаслідок чого діти й підлітки отримують інформацію з «вуличної школи» та інтернету. «Але всі хлопчики і дівчатка стануть дружинами та чоловіками, батьками і матерями; і навчити їх цього необхідно» [10, с. 162].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема статеного виховання не є новою у вітчизняних дослідженнях. Так, теоретичні основи статеного виховання досліджують А. Даник та В. Кравець, проблеми підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька є предметом дослідження Н. Гусак, питання формування культури

сексуальної поведінки вивчають Л. Гридковець, Т. Гурлева, Л. Мороз, а окремий напрям наукових досліджень – правильність міжстатевих стосунків у шкільному колективі – в аспекті наукових розвідок М. Боришевського та І. Мезеря тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування уявлень про статеве виховання доцільно розпочинати ще з дошкільного віку через ознайомлення дітей з індивідуальними особливостями розвитку організму, виявлення відмінностей у розвитку та вихованні дівчат і хлопчиків.

Мета статті – виокремити основні завдання статевого виховання дітей дошкільного віку та запропонувати форми й методи їх реалізації в системі закладів дошкільної освіти, забезпечуючи реалізацію означеного напрямку в контексті наступності «дошкільна освіта – початкова освіта».

Виклад основного матеріалу. Увага до проблеми статевого виховання дітей та шкільної молоді в Україні сьогодні зумовлена кількома причинами, серед яких дослідники визначають такі, як:

- прискорений розвиток дітей (акселерація);
- незадовільний рівень обізнаності неповнолітніх з питань статевої сфери, низька якість і сумнівні шляхи отримання такої інформації (однолітки, засоби масової інформації тощо);
- сексуальність підлітків та пов'язані з нею проблеми (репродуктивне здоров'я, ризикована поведінка, інфекції, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ, незапланована вагітність);
- нівелювання більшістю неповнолітніх моральних цінностей тощо [6, с. 7].

На думку дослідників, статеве виховання – тривалий і багатогранний процес, до якого слід підходити комплексно: потрібно враховувати особливості статевого розвитку, що характерні для різного віку – дошкільного, молодшого шкільного, підліткового. Інформацію про статевість потрібно подавати поступово, по мірі дорослішання дітей, починаючи зі стадії «статевого потягу» [6, с. 3].

Цей процес спрямований на вироблення якостей та властивостей, а також установок особистості, необхідне суспільству ставлення індивідуума до представників іншої статі. Статеве виховання має власну специфіку, мету і суспільні призначення, завдання, шляхи і методи, принципи організації та зміст.

Дослідники по-різному трактують мету статевого виховання. Так, зокрема:

- це формування в молоді статевої етики, естетики та гігієни, культури інтимних відносин, любові та сімейного життя, наукових знань про фізіологічні особливості організму, морально-етичні норми і стосунки між особами протилежної статі (Н.В. Попович) [9, с. 27];
- це формування у підростаючого покоління гігієни, етики та культури статевих відносин (А.І. Комарова) [3, с. 12].

Як зазначає Н.В. Попович, зміст статевого виховання включає анатомо-фізіологічні особливості підлітків, формування відчуття статі, свого соціального призначення, виховання гігієни статі та статевого життя, інформування з питань захворювань і ушкоджень статевих органів, а також цілеспрямований, систематичний розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі, вміння керувати власними почуттями та вчинками [9, с. 27].

Зміст статевого виховання умовно стоїть на «трьох китах», таких як: знання про фізіологію статі; виховання гігієни статі та статевого життя; формування «відчуття» статі, соціальна статя [9, с. 29].

Вважаємо, що цілі і завдання статевого виховання повинні повністю визначатися інтересами суспільства. Помилковим є твердження, що в сфері особистого життя людина перебуває поза суспільством. Адже особливості кожної людини на індивідуальному рівні відображають особливості того суспільства, представником якого вона є. Тому той, хто не може знайти себе в суспільному житті, не може досить успішно утвердити себе і в сім'ї, в особистому житті.

У контексті нашого дослідження доцільно акцентувати увагу на особливостях статевого виховання саме дітей дошкільного віку. Відомо, що розвиток та формування особистості дитини активно та максимально відбувається саме у різних видах діяльності. Навчання та виховання дітей дошкільного віку відбувається як стихійно (коли дитина перебуває дома, під опікою старших членів родини), так і цілеспрямовано й систематично (за умови перебування дитини у закладі дошкільної освіти (ЗДО)). Доцільно виокремити певну специфіку освітнього процесу у ЗДО: формування здатності дошкільника перетворювати світ, оволодіння сукупністю знань, умінь і навичок належать до аспекту навчання, а от формування моральних понять, здатності до самооцінки себе як конкретної особи, певного ставлення до оточення та суспільства загалом – це аспект виховання.

У процесі статевого виховання необхідно вирішити низку конкретних педагогічних завдань, що стосується дітей дошкільного віку:

- прищеплення почуття відповідальності у взаєминах між представниками двох статей за кожний вчинок;
- соціалізація дитини та необхідність налагодження роботи ЗДО щодо її статевого виховання вже в дошкільному віці;
- виховання в дітях розуміння й усвідомлення різниці між статями, різниці не тільки фізичної, а й психологічної та культурної;
- формування усвідомлення та розуміння рівноправності батька і матері в родині;

- виховання здатності і прагнення оцінювати свої вчинки щодо інших людей з обліком їхньої статевої приналежності, формування поняття гарного і поганого вчинку у сфері цих відносин;

- виховання відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей.

Спираючись на обґрунтовані завдання, ми стверджуємо, що і дівчатка, і хлопчики насамперед повинні на рівні свого віку знати специфічні особливості, як власні, так і протилежної статі, вважати їх природними і закономірними, правильно розуміти принципи рівноправності чоловіків і жінок та життєві функції кожного із них.

Статеве виховання у ЗДО повинно здійснюватися з використанням усіх традиційних методів педагогічного впливу. Варто враховувати, що таке виховання базується на інформації, яку отримує дитина відповідно до віку та умов ЗДО. Ця інформація може передаватися вихованцю словесними чи наочно-образними засобами. Але інформація буде ефективною та корисною у тому разі, якщо залишиться не на рівні запам'ятовування, а вплине на почуття й зумовить появу певних емоцій.

Шляхи і методи статевого виховання дітей дошкільного віку різні. Це і спеціальні заняття за окремими темами, і різні ситуації з життя, і приклади з художньої літератури тощо. Обов'язковою умовою здійснення статевого виховання є зацікавленість педагогів і батьків, а також налагоджена тісна педагогічна взаємодія. У цьому контексті в інтересах статевого виховання дітей дошкільного віку можуть бути використані будь-які елементи спільної діяльності вихователів та вихованців різних статей.

До засобів виховного впливу у контексті статевого виховання дошкільників доцільно віднести: відповідну та своєчасну реакцію дорослих на ті чи інші особливості поведінки дітей, їхні взаємини з однолітками протилежної статі, емоційну оцінку цих особливостей; відповідну реакцію на ті чи інші прояви сексуального розвитку, засновану на твердому знанні того, що є нормативним, а що – відхиленням від норми.

Становлення особистості дитини дошкільного віку, її соціалізація здійснюються в процесі діяльності та спілкування як з дорослими, так і з ровесниками. У такому контексті дитина отримує інформацію від усіх людей, що її оточують. Статевий розвиток дитини-дошкільника здійснюється також і в інших видах діяльності – ігровій, навчальній, трудовій тощо. З позиції діяльнісного підходу статеве виховання буде ефективним за дотримання таких умов:

- дитина повинна бути активним суб'єктом педагогічної діяльності, що передбачає систематичний і цілеспрямований вплив з боку педагогів;

- дошкільник повинен бути суб'єктом своєї діяльності, включатися в неї у відповідності зі сво-

їми потребами; актуалізація цих потреб є завданням вихователя;

- педагогічна взаємодія вихователя і дитини повинна здійснюватися у відповідності з принципами та положеннями особистісно-орієнтованої моделі організації освітнього процесу в ЗДО;

- методика статевого виховання повинна охоплювати всі структурні компоненти різних видів діяльності, передбачених програмами навчання і виховання для дітей дошкільного віку.

У сучасній педагогічній літературі немає єдиного підходу до питання статевого виховання, його змісту та завдань. Проаналізуємо окремі з них.

Л. Олійник розглядає статеве виховання як процес систематичного, свідомо спланованого впливу на формування статевої свідомості й поведінки людей, складову частину виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей та молоді й оволодіння нормами взаємин із представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі [7, с. 5].

П. Плахтій, В. Коциба та Д. Ішук під статевим вихованням розуміють процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також установок особистості, які визначають її бажане ставлення до представників протилежної статі. Саме тому до сфери статевого виховання належать не лише такі специфічні відносини між представниками чоловічої та жіночої статі, як шлюбні, а й інші, пов'язані з вихованням дітей, професійною діяльністю, відпочинком [8, с. 14].

О. Кузнєцова вважає статеве виховання частиною морального виховання, що має соціальний, філософський, медичний, психологічний та інші аспекти. На її думку, таке виховання полягає у формуванні ставлення людини однієї статі до іншої статі і пов'язаних із цим складних і найтонших навичок поведінки і самоконтролю [4, с. 8].

До принципів статевого виховання, які впливають із загальних принципів виховної роботи, О. Кузнєцова відносить: врахування вікових та індивідуальних особливостей статі; врахування інтелектуального рівня, наявних знань про статі; зрозумілість; диференційований характер, адресність; індивідуальний підхід; поетапність і послідовність; правдивість; єдність моральних знань, установок і реальної поведінки, відносини між статями [5, с. 70].

А. Комарова виокремлює такі принципи статевого виховання: принцип єдності; принцип наступності; принцип диференційованого характеру та індивідуального підходу; принцип правдивості; принцип перспективності; принцип превентивності [3].

Важливими у статевому вихованні, як зазначає М. Фіцула, є виховні заходи, покликані ознайомити дітей із міжстатевими стосунками та шлюбно-сімейними відносинами, формувати правильну поведінку в міжстатевому спілкуванні, виконання

властивої статевої ролі в суспільстві. Важливу роль у статевому вихованні відіграє сім'я, де дитина щодня спостерігає за формами поведінки батьків у різних ситуаціях, стосунками між ними. Саме в родині закладаються основи формування жіночності та мужності, статевої просвіти та сексуального виховання, формування досвіду нестатевої любові, підготовка до виконання численних подружніх ролей у майбутній власній родині [11].

Дітріх фон Гільдебранд наголошує, що статеве виховання, «яке представляє статеві стосунки виключно з перспективи біологічного інстинкту, наголошуючи в першу чергу на анатомічних та фізіологічних аспектах і фактично не зупиняючись на духовній інтерпретації цих стосунків, в дійсності є викривленням сексу, фальсифікацією його правдивого і глибокого характеру» [2, с. 17–18].

Розвинена система статевого виховання, як зазначає Г. Грабова, передбачає залучення до цього процесу різноманітних організацій та інституцій. Так, батьки забезпечують початковий етап статевого виховання та індивідуальну підтримку молоді, школа та офіційні програми статевого виховання дають змогу набутти специфічні знання та навички, необхідні для здорової життєдіяльності в майбутньому, недержавні проекти та програми надають доступ до інформації в більш вільному режимі, гарантують неформальну підтримку молоді, заклади охорони здоров'я надають спеціалізовану інформацію та консультативну підтримку, засоби масової інформації відповідають за інформативну роботу, спрямовану на збереження здоров'я молодого покоління та формування культури статевої відносин [1, с. 18–19].

Отже, система статевого виховання дітей дошкільного віку повинна визначатися структурованістю та логічністю формулювань завдань, добором найбільш ефективних методів та засобів їх реалізації в умовах ЗДО. Забезпечення наступ-

ності у статевому вихованні дітей дошкільного віку та учнів початкової школи через організацію педагогічної взаємодії батьків, громадськості, педагогів та самих вихованців – ось пріоритет наступних теоретико-практичних досліджень означеної проблематики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабова Г. Основні підходи до статевого виховання в українській і зарубіжній педагогіці. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 4. С. 14–19.
2. Дітріх фон Гільдебранд. Статеве виховання [пер. з англ. Ю. Підлісного]. *Центр Філософських Студій*: веб-сайт. ЛБА: <http://www.ucu.edu.ua/irpzh/publications/article;2639/> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Комарова А.І. Статеве виховання і моральна культура молоді. Київ: Товариство «Знання», 1982. 128 с.
4. Кузнецова О.А. Статеве виховання школярів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Миколаїв : ІЛІОН, 2004. 176 с.
5. Кузнецова О. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2002. Вип. 4–8. С. 66–73.
6. Лещук Н.О., Савич Ж.В., Голоцван О.А. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. Київ, 2014. 136 с.
7. Олійник Л. Статеве виховання : навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку. Миколаїв: Принт-Експрес, 2009. 112 с.
8. Плахтій П.Д., Коциба В.М., Іщук Д.Ф. Статеве здоров'я юнаків та чоловіків. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2002. 114 с.
9. Попович Н.В. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Медсестринство*. 2019. № 7. С. 27–29.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти томах. Т. 5. Київ: Радянська школа, 1979. 162 с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2002. 528с. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/fitsula-m-m-pedagogika-pidruchnik-dlya-vuziv-onlayn> (дата звернення: 09.12.2020).